

SALA KONCERTOWA NIEMIECKIEGO BROWARU RESTAURACYJNEGO

Sala widowiskowo-koncertowa będąca częścią nieistniejącego kompleksu zabudowań mieszkaniowo-rozrywkowo-produkcyjnych z 1874 roku. Najstarsza sala koncertowa w Katowicach, obecnie siedziba Filharmonii Śląskiej im Henryka Mikołaja Góreckiego.

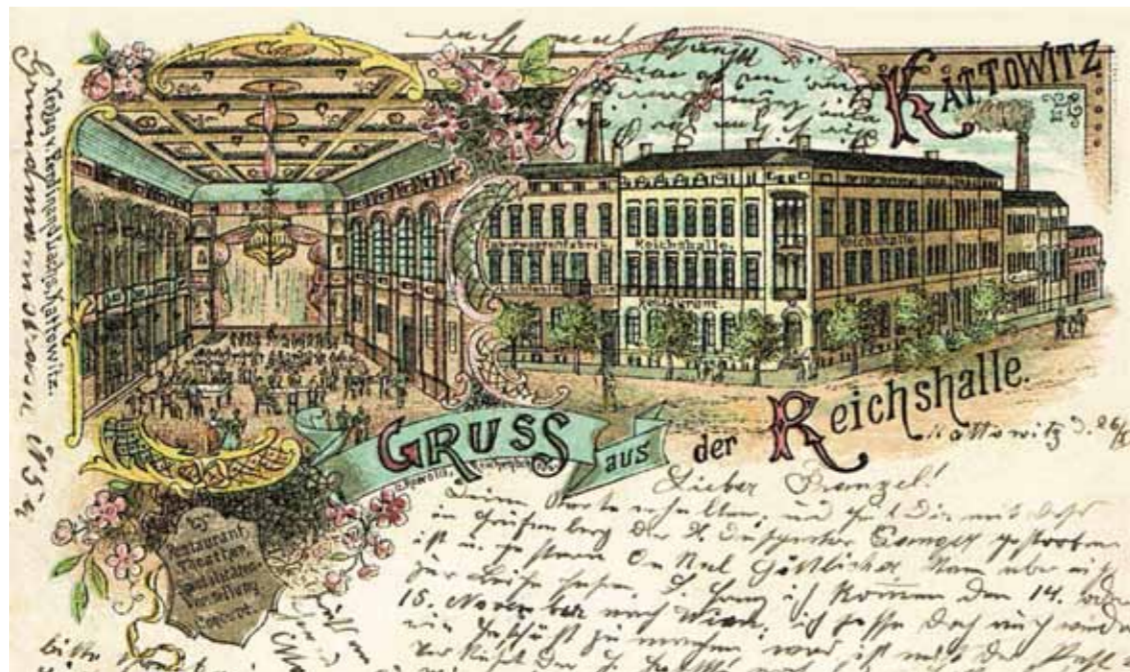
Fasada współczesnej Filharmonii Śląskiej jest jedyną pozostałością pierwotnej elewacji części mieszkaniowo-rozrywkowej kompleksu, obejmującego także browar (o którym piszemy w rozdziale poświęconym obiektom nieistniejącym), który miał wygląd — zgodnie ze swym przeznaczeniem — budynku przemysłowego. Ten fragment zabudowań już nie istnieje, został wydzielony jako niezależna nieruchomość w 1922 roku. Część mieszkaniowa została wyodrębniona w latach 30. XX wieku od części koncertowej i stanowi obecnie odrębną nieruchomość.

Niegdysiejsza część koncertowa to obecnie samodzielny budynek, będący wielobryłowym obiektem, który składa się z dwóch części — jedną z nich jest pierwotna zabudowa sięgająca XIX wieku, wielokrotnie przebudowywana, druga jest wzniesiona od strony zachodniej w latach 2010–2014 podczas modernizacji i rozbudowy siedziby filharmoników śląskich.

Zabudowania części rozrywkowej i mieszkaniowej były murowane z cegieł i kamienia ze stropami drewnianymi, także więźba dwuspadowego dachu była drewniana, podobnie jak konstrukcje balkonów w sali koncertowej. Pozostały one takimi również współcześnie.

Budynek obecnej filharmonii — i wnosić należy, że sąsiadujący z nim budynek mieszkalny — posadowiony jest na fundamentach zakopanych 2,5 metrów poniżej gruntu. W fundamentach tych znaczącą rolę konstrukcyjną pełnią żeliwne słupy (obecnie zamurwane w ścianach konstrukcyjnych). Były one wykonane jako odlewy żeliwne o średnicy 16 cm i wysokości 197 cm. Posiadały kwadratowe bazy o wymiarach 40 x 40 cm i także głowice o wymiarach 60 x 60 cm.

W piwnicach ulokowano kotłownię, skład węgla (później zbiorniki oleju opałowego), a w latach późniejszych, korzystając z ich wysokości, magazyny surowców spożywczych dla restauracji, piwniczkę win. Piwo donoszono z browaru.

Karta pocztowa z końca I. 70. XIX w. pokazująca oprócz wszystkich gmachów kompleksu (browar, sala koncertowa, dom mieszkalny) także wnętrze sali. Jest to jedyny znany jej wizerunek z tego okresu.

Zabudowania obejmujące dzisiejszą filharmonię wzniesiono jako fragment całego kompleksu na parceli należącej wcześniej do Waleski Tiele-Winckler, ówczesnej właścicielki większej części Katowic. Od 1872 roku jej właścicielem jest A. Bettmann. Kompleks składał się z dwóch części. Produkcyjnej, w której warzono i składowano piwo, znajdującej się od północy i wschodu, oraz części mieszkalno-rozrywkowej od strony wschodnio-południowej, zajmującej narożnik ob. placu Wolności i ul. Sokolskiej. Obecnie część mieszkalna jest odrębnym budynkiem (z adresem pl. Wolności 3).

Ta jedność widoczna była pierwotnie na zewnątrz, był to gmach dwupiętrowy podpiwniczony, z elewacją w stylu neoklasycystycznym. Fasada tej części od strony dzisiejszej ulicy Sokolskiej była 15-osiowa i posiadała dwa wejścia do budynku, jedno w ściennej narożniku do części mieszkalnej, obecnie z adresem pl. Wolności 3, oraz drugie od strony ulicy, które prowadziło do sali koncertowej, dzisiaj to Sokolska 2. Na pierwszej osi od północy umieszczono wjazd na podwórze (dzisiaj w tym miejscu jest wejście dla niepełnosprawnych i do windy), które było wspólne dla sali koncertowej i browaru, od strony południowej było drugie podwórze, służące wyłącznie uczestnikom imprez organizowanych w sali koncertowej. To właśnie na tym podwórzu wybudowano suche ubikacje dla gości, które — jak wiemy — są niezbędne w lokalach serwujących piwo, a których brak w początkowym okresie był dużą uciążliwością.

Niegdys wszystkie budynki, łącznie z browarem, posiadały jeden wspólny adres: Karlstrasse 2. Zabudowa browaru miała charakter wybitnie przemysłowy. Zaopatrzenie i wywóz beczek z piwem odbywało się od strony dzisiejszej ulicy Opolskiej, mimo że brama od ul. Sokolskiej wiodła na wspólnie — sali koncertowej i browaru — podwórze.

Zabudowania browaru wyłączono ze wspólnej „realności” jeszcze w latach 20. ubiegłego stulecia, wtedy zresztą — zapewne z powodu zmiany sytuacji politycznej, jaka zaszła w części Górnego Śląska i objęła Katowice, browar już nie prowadził produkcji.

Jego pomieszczenia zajęła firma Concordia Import-Export, która prowadziła m.in. hurtownię drogerijno-farmaceutyczną, a być może także skład kolonialny.

Część mieszkalna (w mniejszym stopniu), jak i sala koncertowa z salami jej towarzyszącymi, była wielokrotnie przebudowywana, o czym napiszemy w dalszej części. Została ona także przeobrażona podczas przebudowy i rozbudowy w latach 2010–2014. Dobudowany nowy trzykondygnacyjny obiekt składa się z małej sali koncertowej na 110 miejsc, garderób i sal prób. Przy nich istnieje zadaszony garaż na osiem stanowisk z możliwością wjazdu ciężarówek pod załadunek instrumentów oraz stacja trafo.

Trochę historii

Data powstania obiektu to lata 1873–1874, czasem w literaturze pojawia się także data 1880 roku, jednak wówczas, o czym świadczą korespondencja właścicielska, browar działał, a przed 1880 rokiem odbyły się w sali koncertowej liczne imprezy.

Polska literatura poświęca mało miejsca wielce zasłużonemu dla Katowic i katowiczanki budynkowi, szczególnie z pierwszych 50 lat działalności, często utrwalając niezbyt dokładne informacje. Więcej ich znajdziemy w niemieckich źródłach. Daty, fakty i ciekawostki skrupulatnie wyłuskali z nich Stefan Pioskownik i Frank Rohowski, których zestawieniem w tym fragmencie się posłużymy. Pierwsza nazwa kompleksu to Niemiecki Browar Restauracyjny (Deutsche Bierhalle), sam browar należał do A. Bettmanna, salę od 22 kwietnia 1875 objął w dzierżawę Hermann Dinant.

Popiersie Patrona, Henryka Mikołaja Góreckiego w holu głównym.

Sala koncertowa współcześnie.

A to ciekawe!

Nazwa Reichshalle, która zniknęła z szyldu w 1923 r., była głęboko zakorzeniona w świadomości mieszkańców Katowic. Potwierdza to artykuł w dwujęzycznym czasopiśmie gminy żydowskiej z 13 grudnia 1933 roku na temat wykładu, jaki wygłosił w sali koncertowej późniejszy założyciel Światowego Kongresu Żydów dr Nahum Goldmann, gdzie w polskiej wersji lokal został określony jako Sala Powstańców, w wersji niemieckiej zaś jako Reichshalle.

Widok na orkiestron i organy z północnego balkonu.

Czy wiesz, że...

Filharmonia Śląska szukała odpowiednich dla swych potrzeb organów. Znalaziono takie — zbudowane w renomowanej nyskiej firmie „Berschdorf” — w zabrzańskim szkole muzycznej i decyzją władz wojewódzkich instrument znalazł się w 1965 roku w sali filharmonii.

Po zmianie ustrojowej, jaka nastąpiła w 1989 r., władze miasta upomniały się o swoją własność i filharmonia organy zwróciła.

Władze miejskie Zabrze uznały jednak, że większą korzyścią będzie przekazać instrument szkole organowej prowadzonej przez salezjan w Lutomierniku (powiat pabianicki).

Widok sali koncertowej z organami na południowym balkonie.

Sala koncertowa przed remontem.

Być może to z jego inicjatywy zmieniono nazwę na Reichsbierhalle (Cesarski Browar Restauracyjny lub Browar Restauracyjny Rzeszy), po raz pierwszy nowa nazwa pojawia się w zapisach w październiku 1875 roku, następnie skrócono ją do Reichshalle (Sala Rzeszy, Sala Cesarstwa). Nazwa Reichshalle pojawia się w dokumentach od lipca 1877 roku.

W styczniu 1871 powstała z inicjatywy Ottona von Bismarcka Cesarstwo Niemieckie, niewykluczone, że zbliżająca się 5. rocznica tego wydarzenia była powodem do zmiany nazwy.

Sala była niezwykle popularna, chętnie organizowano w niej występy przyjezdnych artystów. Zapewne powodem tego było to, że była wystarczająco duża, by przy umiarkowanych cenach za bilety impreza była zyskowna. Przypomnijmy kilka z nich.

10 września 1877 roku Paul Hoffmann, pochodzący z Brzegu „fizyk i artysta” zaprezentował, przy pomocy urządzenia zwanego po niemiecku Hydroxygen-Gasapparat (co to było za urządzenie nie jesteśmy teraz w stanie opisać), optyczną (!) prezentację „Nibelungów”, w rok po prapremierze wagnerowskiej opery na pierwszym festiwalu w Bayreuth. Nie wiemy jednak, kto grał muzykę towarzyszącą widowisku. Z pewnością nie było to pierwsze wydarzenie tego typu, gdyż ówczesna prasa donosiła: „Katowicka publiczność pamięta z całą pewnością wcześniejszą prezentację Paula Hoffmanna pod tytułem »Odysejak»”.

30 kwietnia 1882 roku odbył się w Reichshalle pierwszy koncert Towarzystwa Śpiewaczego Chóru Żeńskiego, które w 1883 roku przekształciło się w odnoszące później duże sukcesy Towarzystwo Śpiewacze Meisters (Meisterscher Gesangverein). Chór ten w kolejnych latach dawał w Reichshalle liczne koncerty. I tak na przykład 5 maja 1895 roku wykonał on wspólnie z Wrocławską Orkiestrą Kameralną 9. Symfonię Ludwiga van Beethovena.

To wielce zasłużony zespół, w latach późniejszych (1919–1945) prowadził go Fritz Lubrich, m.in. rektor katowickiego konserwatorium. Chór pod jego kierownictwem zyskał wysoką rangę artystyczną i konkurował z chórem Ogniu, prowadzonym przez Stefana Mariana Stoińskiego.

Od 1883 do 1907 roku właścicielem obiektu był Julius Kuznitsky, który do Katowic przybył z Poznania. Reichshalle służyła zarówno przed I wojną światową, jak i długo po niej, także jako miejsce zgromadzeń i oficjalnych spotkań wielu katowickich kół i stowarzyszeń. Obradowały tutaj m.in. Niemiecki Związek Floty (Deutsche Flottenverein), Narodowo-Niemiecki Związek Pracowników Kupieckich (Deutschnationale Handlungsgehilfenverband), Stowarzyszenie Wojskowe (Kriegerverein), Stowarzyszenie Młodych Handlowców (Verein junger Kaufleute), a nawet Stowarzyszenie Atletów i Zapaśników (Athleten- und Ringsportverein). Jak się można domyślać, Reichshalle była miejscem, w którym odbywały się odczyty, pokazy filmowe czy przedstawienia teatralne.

Obok takich, jak powyżej przywołane imprezy, sala była miejscem wielu imprez kulturalnych i — to szczególnie dla nas ważne — muzycznych. W roku 1901 wystąpił tutaj z koncertem znany polski pianista i kompozytor Ignacy Paderewski. 18 października 1905

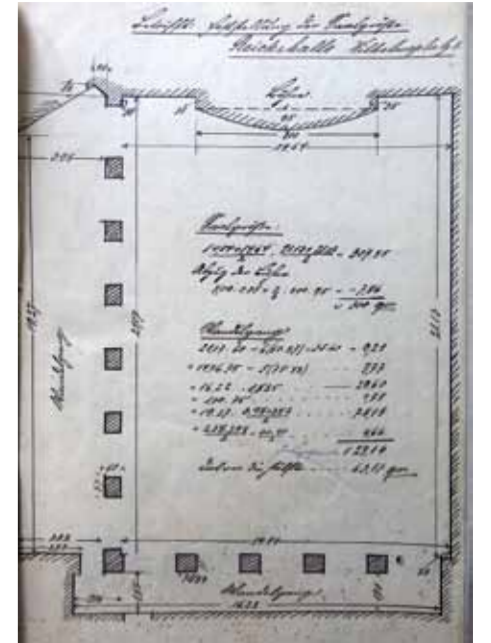

roku w sali tej swój wykład wygłosiła również pacyfistka i pisarka Bertha von Suttner. Kilka tygodni później, 1 grudnia 1905 roku, otrzymała ona, jako pierwsza kobieta, Pokojową Nagrodę Nobla. 14 listopada 1905 roku w Reichshalle gościł też znany socjolog, ekonomista i zwolennik Wojciecha Korfantego Werner Sombart, który wygłosił odczyt na temat „Kultura i technika”. Tak więc ta sala koncertowa, balowa i restauracja, z uwagi na wielofunkcyjną przestrzeń, była miejscem ważnych w dziejach Katowic wydarzeń.

19 października 1905 roku odbyło się inauguracyjne przedstawienie Górnos Śląskiego Teatru Ludowego (z macierzystą sceną w królewsko-huckim hotelu Reden), którego dyrektorem był Julius Ricklinger. Założony pod koniec XIX wieku w Królewskiej Hucie (dzisiaj Chorzów) Oberschlesisches Volkstheater był teatrem objazdowym i dawał przedstawienia na obszarze całego Górnego Śląska. Trzeba tu przypomnieć, że Teatr Miejski w Katowicach otwarto w 1907 roku. Również polski ruch teatralny na Górnym Śląsku występował w Reichshalle z kilkoma swoimi przedstawieniami w języku polskim.

1 kwietnia 1895 roku miało w niej miejsce wydarzenie, które echem odbiło się w Katowicach. Około 1000 osób zebrało się na uroczystym wieczorze z okazji 80. rocznicy urodzin byłego kanclerza Rzeszy Ottona von Bismarcka. Uroczystość rozpoczęła przemówieniem o godz. 19.30 Landrat Ernst von Holtz, z kolei mowę pochwalną na cześć jubilata wygłosił ówczesny burmistrz August Schneider.

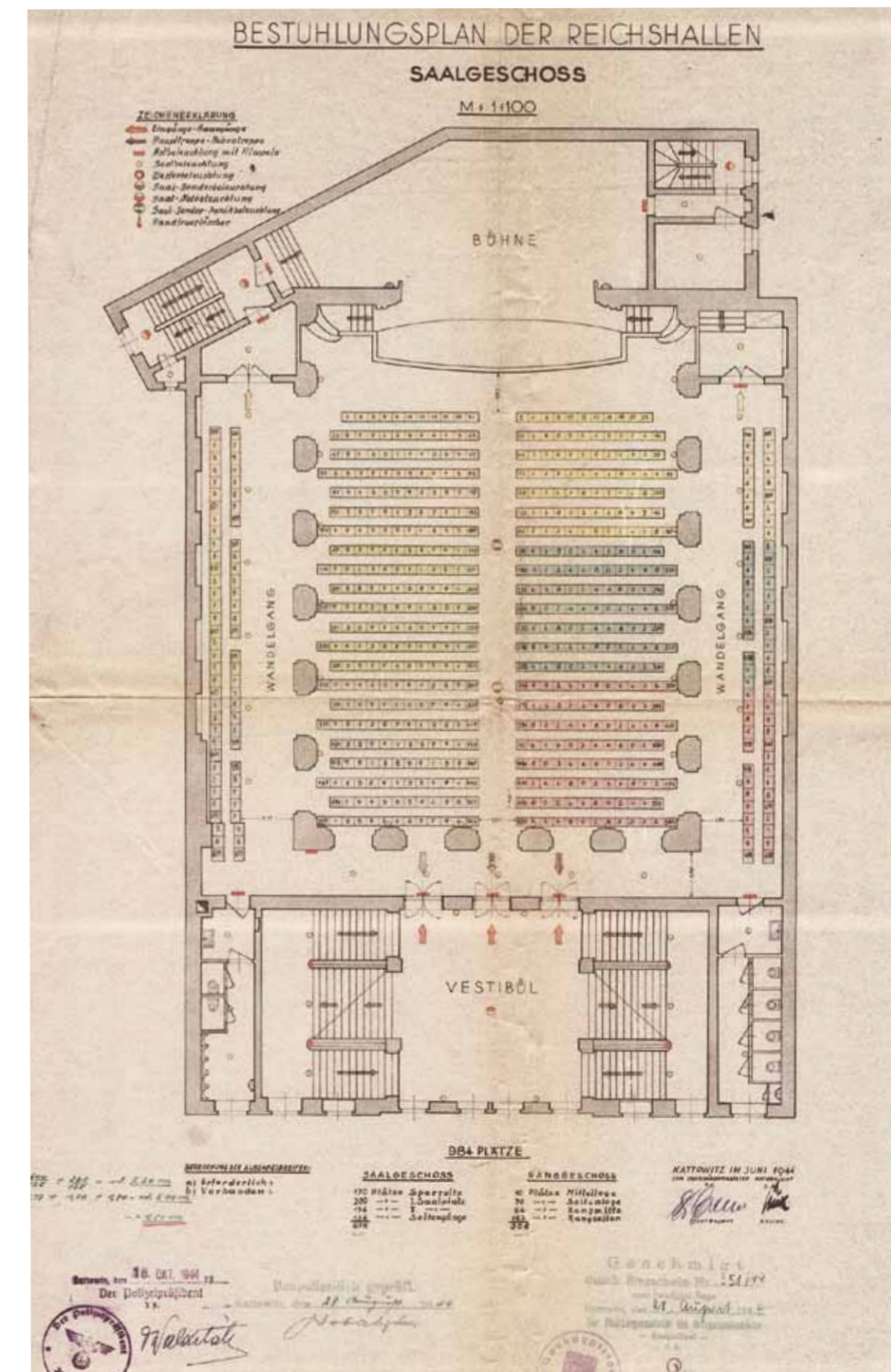
Propozycja wysłania do Bismarcka telegramu z powinszowaniami została przyjęta z entuzjazmem i ostatecznie wysłano do jubilata życzenia następującej treści: „Do Najjaśniejszej Wysokości Księcia Bismarck, Friedrichsruh. Zebrani dzisiaj licznie obywatele

Plan sali koncertowej w jej pierwotnym kształcie. Miała ona wówczas następujące wymiary: 23,67 m długości (do filarów 21,07 m), 19,11 m szerokości (do filarów 14,54 m) i malarzka scenę o szerokości 8 m i maksymalnej głębokości 1,3 m.

Przekrój sali w osi północ-południe z 1874 r. Balkon znajdował się tylko po południowej stronie, widać okna po obydwu stronach sali dające b. dużo światła.

Plan sali z lat okupacji, czyli po decyzji o przeznaczeniu jej na cele miejskiej filharmonii. Widownia liczyła wtedy 984 miejsca, z czego 687 na parterze i 306 na balkonach.